

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2022.7>

В. Г. Савчук

orcid.org/0000-0002-2698-5966аспірантка кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТА КОМПЛЕКСНІСТЬ НОРМ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ, АБО ТРИ ЧИ СІМ?

Ідею норм для вирішення (Entscheidungsnormen, norms for decision) конфліктів часто-густо пов'язують з іменем Євгена Ерліха, хоча про неї було відомо і до того (К.Г. Вехтер [1, с. 263] та ін.), а сьогодні вона оригінально розроблена Ф. Мюллером [2, с. 172–175], який в цьому аспекті заступає для сучасного юриста постать Ерліха. Найбільш цікавим науковим результатом Є. Ерліха в частині норм для вирішення є уявлення про те, що існують правові норми, які здатні розв'язувати як догматичні, так і соціологічно-правові проблеми, які постають перед юристом в процесі поведження з правом. Уявлення, які концентруються навколо такого підходу, можна називати ранньою теорією норм для вирішення. Водночас її розбудова викликає багато сумнівів, з якими важко не погодитися. Тому виникає питання, чи не можна модифікувати згадану ерліхову теорію таким чином, щоб вона відповідала запитам сьогодення. Позитивна відповідь на це питання, яка виливається в сучасну теорію універсальних і комплексних норм для вирішення, уможливило звернення до винесеної в заголовку теми, яка в такій постановці буде мати не тільки історичний, але й *актуальний характер*.

Проблема, про яку йтиметься далі, виникає на перехресті ранньої соціологічної юриспруденції, репрезентованої Є. Ерліхом та ін., і сучасної теорії юридичної аргументації, репрезентованої Р. Алексі та ін. Так, Р. Алексі в своїй програмній статті «Логічний аналіз юридичних рішень» (першодрук 1980 р.), з-поміж іншого, ставить в цілому і загалом питання про відношення норм для вирішення Є. Ерліха [3, с. 22], з одного боку, та правів і принципів, з іншого. Проте посилання на ідею Є. Ерліха має радше церемоніальний, тобто нерозгорнутий, імпліцитний, і, схоже, випадковий характер. Однак до цього питання можна підійти з протилежного боку і розгорнути, експлікувати підходи до відповіді на нього.

В такому разі можна опиратися на публікації Р. Алексі насамперед з його пізнього періоду творчості, тобто етапу захисту своїх поглядів від серйозної критики, який розгортається з приблизно 2000 року. Основна ідея нашої статті запозичена із заголовку статті Р. Алексі «Два чи три?» (2010) [4]. В ній йдеться про те, скільки існує форм застосування права: дві – про них

спеціально йдеться у статті Р. Алексі «Про субсумцію та зважування. Структурне порівняння» (2003) [5] – чи три, тобто чи існує поряд з субсумцією (або дедукцією) і зважуванням ще одна форма? Відповідь Р. Алексі зводиться в цілому і загалом до того, що існує, тобто до «Три!». Наскільки це адекватно з погляду повноти як постановки проблеми, так і відповіді на неї, викликає деякі сумніви, які, наскільки видно, не розсіяні ні самим Р. Алексі, ні іншими авторами, наприклад, А. Кауфманом та ін.

Тому можна поставити таке питання, якщо не тільки три, то скільки? Відповідь на це питання в світлі до того ж комплексних норм для вирішення є невирішеною проблемою, розв'язання якої і пропонується далі.

Корпус текстів Є. Ерліха і Р. Алексі становить концептуальні рамки нашого дослідження. Крім того, ми опираємося на ідеологеми українських та іноземних авторів, які утворюють наше «передрозуміння» в сенсі Й. Ессера, яке імплікує подальший виклад. Йдеться про таких авторів, як: С.І. Максимов (правова реальність, переклад статей Р. Алексі), М.І. Козюбра (орієнтування теорії права на теорію юридичної аргументації), С.П. Рабінович (чинність права), В.В. Трутеня (правіжні та інші основні норми), А.Г. Павлюк (відведення як абсолютне заперечення), Я. Шредер (історія 500 років юридичної методології) та ін.

Мета статті – визначити адекватний універсум міркування в частині проблем, з якими юрист стикається при поведженні з правом, і показати, що норма для вирішення є універсальним та комплексним способом їхнього розв'язання.

Для досягнення поставленої мети ми проаналізуємо такі питання: (1) як Є. Ерліх продемонстрував універсальний та комплексний характер норм для вирішення, (2) що собою являє адекватний універсум міркування про форми поведження з правом, (3) яка регулятивна ідея найкраще підходить для аналізу в цілому і загалом згаданого універсуму, (4) як норми для вирішення комплексно проявляють себе в кожному із форм поведження з правом.

(1) Творчий доробок Є. Ерліха в частині норм для вирішення і водночас в частині ставлення Є. Ерліха до юриспруденції інтересів можна розділити на 2 етапи. Перший період закриває відоме «Заснування соціології права» (1913) [6], в якому

існує цілий розділ, який називається «Норми для вирішення», проте теорія інтересів береться до уваги тільки лапідарно, а в другому періоді, тобто після 1913 року, Є. Ерліх будує свою теорію норм для вирішення на основі теорії інтересів (юриспруденції інтересів Ф. Гекка).

Продемонструвати тезис про те, як Є. Ерліх розуміє норми для вирішення конфліктів, можна на підставі «Заснування» як праці із першого періоду, де сказано, що: «суддя завжди сам мусить знайти норму для вирішення, чи він вирішує без правоположення чи на підставі правоположення; тільки в другому випадку суддівська норма для вирішення визначається вміщеною в правоположенні нормою для вирішення, в першому випадку вона, навпаки, знаходиться цілком вільно» [6, с. 140]. Цей пасаж слід розуміти так, що норми для вирішення мають стосунок як до зв'язаного, так і до вільного правознаходження, а тому є щодо цього функціонально універсальними.

Теза про комплексне розуміння цих норм Є. Ерліхом підтверджується таким фрагментом із його «Юридичної логіки» (1917/1918), який експлікує їхню структуру: «У матеріально-правовому правоположенні, яке містить норму для вирішення, правовий захист буде обіцятися інтересу завжди тільки під певними передумовами, які демонструють його (інтерес) як гідний захисту, і не проти всякого нападу, а завжди тільки проти певного виду нападів. ... Те, що правоположення говорить про передумови правового захисту й вид нападу, є результатом зважування інтересів, яке спершу показує авторові правоположення, що інтерес, який вимагає захисту, потрібно оцінювати, згідно з його обґрунтуванням і його змістом, вище, ніж інтерес, який спонукав іншу сторону до нападу. Якщо в правоположенні відмовляють інтересу в захисті, тим що задовольняється відведення або заперечення, то це тому, що інтерес нападника оцінюється вище» [7, с. 186–187]. Тут прямо згадуються абсолютні і відносні заперечення як винятки із потенційного правила (відповідно відведення і заперечення (у в.с.), третій вид основних норм – правіжні норми (Anspruch, право вимоги) – Ерліхом також не оминається [7, с. 10]).

Отже, Є. Ерліх розуміє норми для вирішення конфліктів як універсальні і комплексні норми, тобто як норми, які є результатом не тільки зв'язаного правоположеннями правознаходження (питання тлумачення права), але й вільного, незв'язаного чинними правоположеннями правознаходження (питання дальшого творення права в сенсі Савінії [1, с. 228]), причому ці норми здатні захистити, хоч і не одночасно, як позивача, так і відповідача.

Викладене вище можна взяти за основу для аналізу норм для вирішення в контексті сучас-

ної теорії юридичної аргументації як складової частини юридичної методології.

(2) Сучасна теорія юридичної аргументації окреслює універсум форм поведження з правом. Під формами поведження з правом можна розуміти, – об'єднавши терміни Й. Фогеля («поводження з правом» [8, с. 1]) і Р. Алексі (форми застосування правил і принципів: субсумція і зважування [9, с. 17]) в вислів «форми поведження з правом», в центрі яких якраз і перебувають форми застосування двох типів правових норм, проте не тільки вони, – всі, на певному рівні абстракції, операції, пов'язані з правом. До форм поведження з правом потрібно теж зарахувати порівняння випадків, аналіз правових рішень (преюдицій), а також аналіз побічних наслідків застосування правової норми (консеквенцій). Відмітимо, що всі перераховані нами форми можна знайти в творах Р. Алексі, проте з надзвичайно чітким акцентом на 2 формах правозастосування (субсумції і зважуванні).

Всі ці форми, за винятком консеквенцій, адекватно передають зміст юридичного силогізму, а разом з останньою утворюють відповідний універсум міркування, про який йтиметься далі з точки зору, по-перше, регулятивної і конститутивної ідеї права як філософсько-правових передумов оптимального, орієнтованого на І. Канта, праворозуміння, та, по-друге, універсальності та комплексності норм для вирішення.

(3) Серед декількох ідей, які можуть виконувати роль регулятивної ідеї права, нам найбільше імпонує ідея правильності права (або ідея правильного права як варіант). Це пояснюється тим, що цю ідею визнавав регулятивною в сенсі Р. Штамлера Є. Ерліх, який писав про це у своїй програмній праці «Вільне правознаходження і вільна правова наука» (1903) [10, с. 28]. Ідея правильного права у Штамлера орієнтує(ться) на соціальний ідеал, а тому можна говорити про соціальну правильність (позитивного) права.

Р. Алексі інакше вирішує питання про правильність права, оскільки він орієнтує(ться) насамперед на моральний ідеал [11, с. 13]. Такий комплементарний ідеал права – соціальний і моральний – дозволяє сказати, що в універсумі міркування про право мають бути і насправді є юридичні, моральні і соціальні елементи. Так, принципи репрезентують насамперед моральний ідеал, а побічні наслідки застосування правової норми – соціальний. Покажемо, як це потрібно розуміти, на прикладі аналізу форм поведження з правом і норм для вирішення, тобто в контексті відповідної конститутивної ідеї права або праворозуміння.

(4) Так, Р. Алексі вважає формами застосування права субсумцію і зважування. Цим формам кореспондує прийнятий ним – від Р. Дворкіна – поділ норм на правила і принципи. Правила як

дефінітивні (остаточні) норми мають стосунок до субсумції, а принципи як *prima facie* (спростовно презумптивні) норми – до зважування. Субсумція у Алексі – це логічна операція, а зважування – арифметична. Субсумція і правила належать до виміру чинності права, а принципи і зважування – до виміру ваги. Остання теза також запозичується Р. Алексі у Р. Дворкіна і послідовно проводиться, наприклад, у запереченні можливості використання відношення «правило-виняток» щодо принципів.

Субсумція, в розумінні Р. Алексі, завжди має місце в процесі поведінки з правом, проте цей процес не обмежується тільки субсумцією. Схема субсумції – це схема так званого внутрішнього виправдання, яка має загалом таку добре відому логіку:

норма (питання права)
факт (питання факту)
рішення,

проте доповнену розщепленням «норми» на власне норму і її інтерпретацію, яка формалізується за допомогою ще одного засновку та такого поняття, як семантичні правила: семантичні правила – це, у підсумку, легальні, доктринальні або юдикатурні дефініції. Тому схема набуває такого вигляду, в якому питання права роздвоюється:

норма
інтерпретація норми
факт
рішення.

Схема внутрішнього виправдання чи субсумції має належно експлікувати всі засновки, проте насправді цього не відбувається, оскільки її істотним недоліком є те, що вона абстрагується від структури і змісту застосовної норми. Якщо ж структуру і зміст норми взяти до уваги, то схема субсумції набуває, на нашу думку, такого вигляду:

або норма а, або норма b, або норма с
інтерпретація або а, або b, або с норми
факт
рішення,

де норма а – це правообґрунтовальна норма сама собою, тобто без абсолютного і відносного заперечення, норма b – це правообґрунтовальна норма разом з абсолютним запереченням (абсолютна правозаперечна норма), норма с – це правообґрунтовальна норма разом з відносним запереченням (відносна правозаперечна норма).

Перший рядок говорить про завдання, яке повинен виконувати юрист тоді, коли він застосовує норму позитивного права. Йдеться якраз про формування норми для вирішення, яка може бути або нормою а, або нормою b, або нормою с. Такий процес можна називати також конкретизацією правової норми, що застосовується. Конкретизація може доповнюватися інтерпретацією норми для вирішення. Цим ми показали можливу різ-

ницю між інтерпретацією і конкретизацією. Конкретизація і інтерпретація – це сутність субсумції в частині формування норми для вирішення.

В термінології Р. Алексі, норма для вирішення в рамках субсумції – це не що інше, як правило. З цим варто погодитися і додати, це комплексне (правообґрунтовальне або правозаперечне) правило, яке належним чином проінтерпретоване.

Зважування є, отже, на думку Р. Алексі, формою застосування принципів. Особливість підходу цього автора, яка нам імпує, полягає в тому, що зважування принципів може і має закінчуватися формуванням правила, тобто норми для вирішення, якщо взяти до уваги викладене вище. Так, він у своїй згаданій вище програмній статті детально це демонструє: в ній аналізується справа про розстріл солдат у Лебаху. Один із покараних злочинців, який мав достроково покинути заклад виконання покарання, протестує проти телеспектаклю, в якому називають його прізвисьце і демонструється фото. Справа розглядалася Федеральним конституційним судом Німеччини і була вирішена на користь злочинця, причому норма позитивного права, на яку можна було б прямо послатися, була відсутня.

Р. Алексі, проаналізувавши відповідне рішення, показує, що суд, по суті, сформулював, зваживши релевантні принципи, таку норму:

«Отже, у цілому повторне телевізійне повідомлення про тяжку злочинну дію, яке вже не покривається зацікавленістю в актуальній інформації, недопустиме у будь-якому разі тоді, коли воно наражає на небезпеку ресоціалізацію злочинця.» [3, с. 22].

Ця норма якраз і є нормою для вирішення в сенсі Є. Ерліха, проте з одним, на наш погляд, істотним недоліком. Це та норма, яку ми вище назвали нормою а, тобто чиста правообґрунтовальна норма. Водночас суд, по суті, не аналізував ті аспекти, які могли б послужити підставою для відповідного заперечення.

Так виникає проблема неповноти зважування принципів в першому періоді творчості Р. Алексі. На наш погляд, розв'язати цю проблему можна шляхом ще одного або декількох зважувань інших принципів. Ідея та сама, суд як законодавець, в сенсі ст. 1 швейцарського ЦК, має формувати не виключно норму а, але й, можливо, норму b або с. Це залежить від обставин справи, з одного боку, і від визнання можливості додаткових зважувань, з іншого.

Пізніше Р. Алексі задумується над згаданим вище питанням «Два чи три?», тобто намагається розширити універсум міркування з двох до трьох елементів за рахунок порівняння випадків. Ця проблема ставиться ним у статті «Теорія праводобування Артура Кауфмана» [12], а розв'язується у статті «Два чи три?».

Нас тут буде цікавити тільки той факт, що Р. Алексі тісно зближує порівняння випадків з субсумцією і зважуванням (про це свідчить структура і зміст статті). Можна сказати, що, на нашу думку, порівняння випадків – це опосередкована (правилами і/або принципами) форма застосування права. А це означає, що також порівняння випадків закінчується формуванням норм для вирішення, тобто, із застереженнями, правил в сенсі Р. Алексі. Порівняння випадків веде або прямо до правил, або непрямо через зважування принципів, яке має закінчуватися формуванням правила.

Що стосується правових рішень, або преюдицій, то тут, з часів Ерліха, говорять про індукцію. Ця індукція в світлі теорії поділу норм на правила і принципи дозволяє говорити про дефінітивні правові рішення (преюдиції), – це не що, як прецеденти в англо-американському розумінні, і його той чи той відповідник в континентальному праві, – та про *prima facie* правові рішення (преюдиції), тобто про те, що ще не стало прецедентом, але має такий потенціал.

Пояснити те, як утворюються при цьому норми для вирішення, досить легко, якщо погодитися з тим, що тут йдеться саме про індукцію, адже її суттю якраз і є утворення правил за такою, наведеною, наприклад, А. Кауфманом [12, с. 55], *mutatis mutandis* схемою:

рішення
факт
норма.

Ця норма якраз і є нормою для вирішення в експлікованому вище сенсі, це або з самого початку правило, або спочатку принцип, а потім правило із нашим застереженням про комплексність такого правила.

Так само легко пояснити особливості поведінки з побічними наслідками застосування правової норми, оскільки відмінність від преюдицій полягає тільки в тому, що вони завжди мають результатом утворення спочатку принципу, а потім правила. Це пояснюється тим, що, якщо вони відразу вели б до утворення правила, то це були б не побічні наслідки, оскільки побічні правові наслідки – за означенням і за суттю – це чисто емпіричне питання, яке в рамках вирішення проблеми неможливості логічного переходу від факту (досвіду) до норми потребує розв'язання тих проблем, які логікою не вирішуються.

Отже, ми показали, що тепер і справді закритий перелік із 7 форм поведінки з правом має завжди стосунок до норм для вирішення, а тому, оскільки йдеться про адекватний універсум міркування, ці норми є універсальними і мають бути при цьому комплексними, тобто враховувати відношення «правило-виняток (контрправило)», формою вияву якого є відношення правообґрун-

тувальних і правозаперечних правових норм. Ці норми якраз і є нормами для вирішення.

Висновки. Основний висновок зводиться до тези, що норми для вирішення мають універсальний і комплексний характер, оскільки вони, з одного боку, притаманні всім семи адекватним способам поведінки з правом, тобто у разі, коли юрист має справу – окремо чи в комбінації – з нормами (правилами і принципами), випадками, правовими рішеннями і побічними наслідками застосування правової норми (універсальність норм для вирішення), а з іншого боку, в кожній зі згаданих форм юрист повинен мати справу з правилами і винятками (комплексність норм для вирішення). Крім того, слід підкреслити, що

1. Вже у Є. Ерліха сформувався універсальне і комплексне розуміння норм для вирішення.

2. Універсум міркування про норми для вирішення складається не із 3, як, із застереженнями, у Р. Алексі, а із 7 форм поведінки з правом.

3. Норми для вирішення з точки зору теорії юридичної аргументації – це в кінцевому рахунку правила в сенсі Р. Алексі, які є комплексним результатом використання всіх 7 форм поведінки з правом.

4. Норми для вирішення співвідносяться з формами поведінки з правом так, що всі ці форми або розпочинаються (субсумція), або закінчуються нормою для вирішення із описаними вище особливостями.

5. Подальше дослідження може бути спрямоване на докладніше з'ясування того, як універсальний і комплексний характер норм для вирішення співвідноситься з протиставленням «правило-виняток (контрправило)».

Література

1. Schröder J. *Recht als Wissenschaft. Geschichte der juristischen Methodenlehre in der Neuzeit (1500–1990)*. Band 1: 1500–1933. 3. Aufl. München : C.H. Beck, 2020. XX, 511 S.
2. Müller F. *Juristische Methodik*. 7. Aufl. Berlin : Duncker & Humblot, 1997. 443 S.
3. Alexy R. *Die logische Analyse juristischer Entscheidungen. Elemente einer juristischen Begründungslehre* / Alexy, Robert (Hrg.). Baden-Baden, 2003. S. 9–35.
4. Alexy R. *Two or Three? On the Nature of Legal Principles* / ed. by Martin Borowski. Stuttgart, 2010 (= *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 2010. Beiheft 119). S. 9–18.
5. Alexy R. *On Balancing and Subsumption. A Structural Comparison*. *Ratio Juris*. 2003, № 16. S. 433–449.
6. Ehrlich E. *Grundlegung der Soziologie des Rechts*. München Leipzig : Duncker & Humblot, 1913. 409 S.
7. Ehrlich E. *Die juristische Logik*. Tübingen : Mohr, 1918. VII, 337 S.
8. Vogel J. *Juristische Methodik*. Berlin [u.a.] : Gruyter, 1998. S. IX, 216.
9. Alexy R. *Ideales Sollen und Optimierung. Rechtsstaatliches Strafrecht : Festschrift für Ulfrid Neumann zum 70. Geburtstag / Saliger, Frank (Hrg.)*. Heidelberg, 2017. S. 17–30.

10. Ehrlich E. Freie Rechtsfindung und freie Rechtswissenschaft : Vortrag gehalten in d. Jur. Ges. in Wien am 4. Maerz 1903. Leipzig : Hirschfeld, 1903. VI, 40 S.

11. Alexy R. Recht und Richtigkeit. *The reasonable as rational? On legal argumentation and justification* ; Festschrift for Aulis Aarnio / ed. by Werner Krawietz. Berlin, 2000. S. 3–19.

12. Alexy R. Arthur Kaufmanns Theorie der Rechtsgewinnung. *Verantwortetes Recht : die Rechtsphilosophie Arthur Kaufmanns* ; Tagung 10. bis 11. Mai 2003 in München / Neumann, Ulfrid (Hrsg.). Stuttgart, 2005. S. 47–66.

Анотація

Савчук В. Г. Універсальність та комплексність норм для вирішення, або Три чи сім? – Стаття.

В статті йдеться про проблему, яка виникає на перетині (ранньої) соціологічної юриспруденції, репрезентованої Євгеном Ерліхом, та сучасної теорії юридичної аргументації, репрезентованої Робертом Алексі, а саме про відношення норм для вирішення як ідеї першого автора і так званих форм поведження з правом, експлікованих так чи так другим автором, передусім у його комплементарних статтях «Про субсумцію та зважування. Структурне порівняння» (2003) та «Два чи три?» (2010).

Мета статті – визначити адекватний універсум міркування в частині проблем, з якими юрист стикається при поведженні з правом, і показати, що норма для вирішення є універсальним та комплексним способом їхнього розв'язання.

Для досягнення поставленої мети ми проаналізуємо такі питання: (1) як Є. Ерліх продемонстрував універсальний та комплексний характер норм для вирішення, (2) що собою являє адекватний універсум міркування про форми поведження з правом, (3) яка регулятивна ідея найкраще підходить для аналізу в цілому і загалом згаданого універсуму, (4) як норми для вирішення комплексно проявляють себе в кожній із форм поведження з правом.

У підсумку констатується, що, по-перше, Є. Ерліх, досліджуючи функцію норм для вирішення, дійшов висновку, що такі норми можуть бути результатом як зв'язаного, так і вільного правознаходження, тобто вони мають щодо цього універсальний характер, а досліджуючи їхню структуру – що вони ґрунтуються на врахуванні інтересів обох учасників конфліктної ситуації, яка потребує правового розв'язання, тобто вони мають щодо цього комплексний характер.

Таке твердження стає відправним пунктом для аналізу норм для вирішення в контексті сучасної теорії юридичної аргументації.

По-друге, показано, що універсум міркування Р. Алексі, який включає такі форми поведження з правом, як: субсумція, зважування та порівняння випадків, тобто відповіддю на питання «Два чи три?» є «Три!», може бути розширений до семи складових, а саме доповнений ще формами поведження з правовими наслідками (преюдиціями) і побічними наслідками застосування правової норми (консеквенціями). Зважаючи на те, що поведження з випадками і правовими рішеннями також може мати дефінітивний (остаточний) і *prima facie* (спростовно презумптивний) характер, – як і у разі поведження з правовими нормами, – а побічні наслідки застосування правової норми можуть бути, за означенням та за своєю суттю, тільки *prima facie*, то на питання «Три чи сім?» потрібно відповісти «Сім!». Всі сім форм поведження з правом, які об'єднані проблематикою дедукції, зважування, порів-

няння і індукції, можна розуміти як елементи конститутивної ідеї права взагалі і теорії норм зокрема.

По-третє, показано, що регулятивною ідеєю права може бути ідея правильного права, підтримувана як Є. Ерліхом, так і Р. Алексі. Норми для вирішення в цілому і загалом є кроком на шляху до її реального втілення.

По-четверте, показано, як у кожній формі поведження з правом комплексно проявляє себе або може проявляти відношення правило-виняток.

Основний висновок зводиться до тези, що норми для вирішення мають універсальний і комплексний характер, оскільки вони, з одного боку, притаманні всім семи адекватним способам поведження з правом, тобто у разі, коли юрист має справу – окремо чи в комбінації – з нормами (правилами і принципами), випадками, правовими рішеннями і побічними наслідками застосування правової норми (універсальність норм для вирішення), а з іншого боку, в кожній зі згаданих форм юрист повинен мати справу з правилами і винятками (комплексність норм для вирішення).

Ключові слова: норма для вирішення, субсумція, зважування принципів, порівняння випадків, індукція і правове рішення, побічний наслідок застосування правової норми.

Summary

Savchuk V. G. Universal and comprehensive nature of norms for decision. Three or seven? – Article.

The article under studies deals with the issue that arises at the intersection of (early) sociological jurisprudence, represented by Eugene Ehrlich, and modern theory of juridical substantiation, represented by Robert Alexy. In other words, it regards the relationship between norms for decision as the idea of the former author and the so-called forms of handling law, explicated in one way or another by the latter author, especially in his complementary articles “On Balancing and Subsumption. A Structural Comparison” (2003) and “Two or Three?” (2010).

The purpose of the article is to determine the adequate universe of reasoning in terms of the problems that a lawyer faces when handling law, as well as to show that a norm for decision is a universal and comprehensive way to solve them.

In order to achieve the above goal, we will consider the following questions: (1) how did E. Ehrlich reflect the universal and comprehensive nature of norms for decision? (2) what is the adequate universe of reasoning on the forms of handling law? (3) which regulatory idea better suits the analysis on the whole, and the above universe, in particular? (4) how are norms for decision comprehensively manifested in each form of handling law?

In conclusion, the article claims that firstly, when studying the functions of norms for decision, E. Ehrlich drew a conclusion that such norms might result from both bound and free law-making (that is, they have a universal nature). At the same time, when studying the structure of norms for decision, E. Ehrlich found out that they rely on taking into consideration the interests of both parties of a legal dispute, the latter requiring a legal resolution. To put it differently, norms for decision are also of comprehensive nature.

This statement may be regarded as a starting point for the analysis of norms for decision in terms of modern theory of juridical substantiation.

Secondly, R. Alexy's universe of reasoning comprises such forms of handling law as subsumption, weighing and comparison of cases. In other words, the answer to the question “Two or Three?” is “Three!” In addition,

this universe of reasoning may be extended to seven constituents by supplementing it with the forms of handling legal effects (prejudices) and side effects of applying a legal norm (consequences). Taking into account that handling cases and legal decisions may also be of definitive (final) and *prima facie* (rebuttably presumptive) nature (as it happens while handling legal norms), and side effects of applying a legal norm (by their definition and essence) may be only of *prima facie* nature, – the answer to the question “Three or Seven?” is definitely “Seven!” All seven forms of handling law, which are united by the issues of deduction, weighing, comparison, and induction, may be perceived as the elements of the constitutive idea of law on the whole, and the theory of norms, in particular.

Thirdly, the regulatory idea of law may coincide with the “idea of correct law”, the latter being shared by both

E. Ehrlich and R. Alexy. Norms for decision on the whole and in general are a step towards the implementation of the above idea.

Fourthly, the article reveals how the correlation “rule-exception” may comprehensively manifest itself in each form of handling law.

The main conclusion of the article under discussion lies in assumption that norms for decision are of universal and comprehensive nature because on the one hand, they are inherent in all seven adequate forms of handling law (the universal nature of norms for decision), and on the other hand, within each of the above norms, a lawyer has to deal with rules and exceptions (the comprehensive nature of norms for decision).

Key words: norms for decision, subsumption, weighing of principles, comparison of cases, induction and legal decision, consequence of applying a legal norm.